СЕРІЯ «Психологія»

УДК 37.015.3:159.922.7-056.45](045)

https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-11(39)-1623-1634

Андрусик Олена Олександрівна доктор філософії, старший викладач кафедри психології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, вул. Садова, 28, м. Умань, тел.: (097) 721-09-12, https://orcid.org/0000-0001-5101-6211

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ДИТЯЧОЇ ОБДАРОВАНОСТІ

Анотація. У статті висвітлено погляди науковців на проблему дитячої обдарованості. Розкрито основні компоненти обдарованості. Здійснено психологічну характеристику обдарованої дитини; окреслено коло її психологічних проблем; визначено роль сім'ї (певні виховні стратегії для виховання обдарованої дитини та основні стратегії батьківського ставлення до обдарованої дитини), закладу освіти (охарактеризовано набір різних умов та інструментів, спрямованих на вдосконалення системи виявлення, підтримки та розвитку обдарованих дітей у просторі шкільної освіти), міжособистісних стосунків з однокласниками у становленні обдарованої особистості.

Зазначено, що обдаровані діти характеризуються високим ступенем розумової активності, креативної діяльності, нетрадиційного мислення, нестандартних поглядів на проблеми, інтересом до конкретної діяльності, підвищеною схильністю до розумової діяльності, прагненням до творчості.

Оскільки поняття обдарованості є багатозначним, то його представлено комплексно на різних наукових рівнях, зокрема, на психофізіологічному, психологічному, соціально-психологічному, педагогічному.

Автором охарактеризовано види обдарованості дітей: художня обдарованість; творча (креативна) обдарованість; соціальна, або лідерська обдарованість; інтелектуальна та академічна обдарованість; рухова (психомоторна) або спортивна обдарованість.

Розглянуто поняття «психологічний супровід», як систему професійної діяльності психологів і педагогів, яка спрямована на створення особливих умов для загального розвитку та успішного навчання особистості в конкретному освітньому середовищі.

Розглянуто цілі, методи та форми психологічної допомоги обдарованим, які мають ґрунтуватись на розумінні механізмів формування та прояву обдарованості, зокрема, ролі середовища, в тому числі, освітнього середовища, на розумінні емоційних, особистісних та міжособистісних проблем обдарованих.

Ключові слова: обдарованість, обдаровані діти, здібності, задатки, талант, креативність, нестандартне мислення, творчість.

Andrusyk Olena Oleksandrivna Ph.D., teacher of the Department of Psychology, Posgraduate student of the Department of Psychology, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, St. Sadova, 28, Uman, tel.: (097) 721-09-12, https://orcid.org/0000-0001-5101-6211

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE DEVELOPMENT OF CHILDREN'S TALENT

Abstract. The article highlights the views of scientists on the problem of children's giftedness. The main components of giftedness are revealed. A psychological characterization of the gifted child was carried out; the circle of her psychological problems is outlined; the role of the family is determined (certain educational strategies for raising a gifted child and the main strategies of parental attitude towards a gifted child), educational institution (a set of various conditions and tools aimed at improving the system of identification, support and development of gifted children in the space of school education is characterized), interpersonal relations with classmates in the formation of a gifted personality.

It is noted that gifted children are characterized by a high degree of mental activity, creative activity, non-traditional thinking, non-standard views on problems, interest in specific activities, increased inclination to mental activity, and a desire for creativity.

Since the concept of giftedness is ambiguous, it is presented comprehensively at different scientific levels, in particular, at psychophysiological, psychological, socio-psychological, and pedagogical.

The author characterized the types of children's giftedness: artistic giftedness; creative (creative) giftedness; social or leadership talent; intellectual and academic giftedness; motor (psychomotor) or sports talent.

The concept of "psychological support" is considered as a system of professional activities of psychologists and teachers, which is aimed at creating special conditions for the general development and successful training of the individual in a specific educational environment.

The goals, methods and forms of psychological assistance to the gifted are considered, which should be based on understanding the mechanisms of formation and manifestation of giftedness, in particular, the role of the environment, including the educational environment, on the understanding of emotional, personal and interpersonal problems of the gifted.

Keywords: giftedness, gifted children, abilities, gifts, talent, creativity, non-standard thinking, creativity.

Постановка проблеми. Для України створення системи розвитку обдарованої особистості є необхідною умовою досягнення успіху на шляху розбудови незалежної держави. Сьогодні і сама доля України певною мірою залежить від того, як ефективно будуть використані інтелектуальні, творчі можливості її народу, кожного громадянина. Ось чому великого значення набуває психолого-педагогічне розв'язання проблеми виявлення та розвитку творчих здібностей підростаючого покоління, дослідження теоретичних основ ефективної державної системи підтримки талановитої молоді.

Отже, пріоритетним напрямком постає проблема обдарованості, творчості, інтелекту, у якій визначено пошук, навчання і виховання обдарованих дітей та молоді, стимулювання творчої праці, захист та підтримку талантів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз наукової літератури свідчить про наявність широкого спектру різноманітних досліджень проблеми розвитку дитячої обдарованості. О. Антонова, Б. Блум, Ю. Бабаєва, О. Демченко, О. Кульчицька, П. Торренс, Ф. Уільямс, В. Штерн та ін. вивчали особливості обдарованих дітей молодшого шкільного віку, принципи роботи з обдарованими дітьми та пропонували різні способи роботи з ними.

Форми і методи діагностики обдарованих дітей розглядали Г. Айзенк, Р. Бернс, О. Білик, Ю. Гільбух, Л. Гоженко, П. Михайлик, Н. Клюка, Ю. Калюжна, Н. Федоришина, В. Юрченко та ін [6].

Психолого-педагогічні дослідження феномену обдарованості, що мають місце у різних наукових школах та напрямках, визначили розуміння обдарованості, як інтегративної характеристики, що складається як з когнітивної, так і мотиваційно-особистісної сфери (Д. Гілфорд, Е. Ландау, Н. Лейтес та ін.) [5].

Різні погляди та підходи щодо проблеми ефективного розвитку обдарованої дитини знайшли своє логічне узагальнення у відповідних наукових концепціях та практико-орієнтованих моделях ведучих учених: В. Моляко, О. Балл, І. Бех, О. Рибалка, Н. Лейтес Д. Рензуллі, К. Роджерс, К. Хеллер [4].

Мета статті - на основі теоретичного аналізу проблеми дитячої обдарованості надати психологічну характеристику обдарованої дитини; окреслити коло її психологічних проблем; визначити роль сім'ї, закладу освіти, міжособистісних стосунків з однокласниками у становленні обдарованої особистості.

Виклад основного матеріалу.

Пріоритетним напрямком державної політики постає проблема обдарованості, творчості, інтелекту, у якій визначено пошук, навчання і виховання

обдарованих дітей та молоді, стимулювання творчої праці, захист та підтримку талантів. У різних державах означену проблему розв'язують по-різному. Однак здобутки та успіхи найбільш розвинених країн світу у сфері науки, виробництва, розробки нових технологій, культури та освіти свідчать про необхідність радикальної перебудови всієї системи навчання та виховання у напрямку створення умов для обдарованої особистості вільно проявляти свої здібності, розвиватися відповідно до своїх схильностей.

Термін «обдарований» був вперше вжитий А. Треєм у 1839 р. у розумінні слова «геній». Стосовно обдарованості існує дві протилежності точки зору. Перша – соціальна: більшість людей від народження однаково наділені розумом і різниця у рівні їхніх здібностей зумовлена різницею життєвих умов (Дж. Локк, К. Гельвецій), і обдарованість – поширене явище (В. Ефроїмсон). Друга – генетична: обдарованість – вроджене, досить рідкісне явище, що успадковується від батьків і навіть через покоління (Ф. Гальтон, Р. Стернберг) [3].

Дж. Гензулм «обдарованість» вважає результатом поєднання інтелектуальних здібностей вище середнього рівня, творчого підходу та наполегливості [3]. А. Танненбаум визначає обдарованість як поєднання високого рівня загального інтелекту, впливу середовища, таланту. За О. Кульчицькою, обдарованість – системно-особистісне утворення, зумовлене природними особливостями організму людини [2].

Г. Костюк тлумачить обдарованість як індивідуальну своєрідність здібностей людини, вказуючи на значущість природних даних кожної особистості, як сили, котра є вихідною внутрішньою спонукою розвитку здібностей. Н. Лейтес під терміном «обдарованість» розуміє набір здібностей. Він вважає, що дитяча обдарованість виявляється у схильності до праці, у гострій потребі дитини займатись певним видом діяльності. За Л. Слободянюк, обдарованість – це не лише своєрідне поєднання здібностей людини, а ще й сукупність її особистісних характеристик. В. Чудновський і В. Юркевич визначають обдарованість як високий рівень розвитку загальних і спеціальних здібностей [2].

Науковець В. Моляко трактує «обдарованість» як «міру генетично зумовлених можливостей людини адаптуватися до життя, а здібності, як різні грані обдарованості, а не автономні складові». В. Моляко у дослідженнях дитячої творчості визначає психологічну структуру творчого потенціалу, яка збігається з основними структурними елементами, такими як «творчість», «творча особистість», «обдарованість» [4].

В. Моляко, досліджуючи проблему творчої обдарованості, виокремив у системі творчого потенціалу такі компоненти:

- задатки, схильності, що проявляються у підвищеній чутливості, а також у динамічності психічних процесів;

- інтереси, їх спрямованість, частота та систематичність, домінування пізнавальних інтересів;

- допитливість, створення нового, схильність до вирішення та пошуку нових проблем;
- швидкість освоєння нової інформації;
- схильність до постійних порівнянь, зіставлень; прояви загального інтелекту – розуміння, швидкість оцінок і вибору шляху рішення;
- емоційність окремих процесів;
- цілеспрямованість, рішучість, систематичність у роботі;
- вміння комбінувати, знаходити аналоги, реконструювати;
- інтуїтивізм – здібність до прояву неусвідомлюваних прогнозів, рішень; здібності до вироблення власних стратегій [4, с. 5].

Сьогодні під керівництвом академіка В. Моляко та його послідовників О. Кульчицької, М. Гнатка, О. Музики та ін. в Україні створено вітчизняну наукову школу, яка займається дослідженням проблеми обдарованості та розвитком творчого потенціалу особистості.

У визначенні обдарованості (обдарованість – індивідуальні задатки, необхідні для успішної діяльності людини у певній сфері) неодмінно оперують низкою понять. Здібності – індивідуально-психологічні особливості особистості, необхідні для опанування певною діяльністю та успішного її здійснення. Вважається, що процес формування здібностей здійснюється на основі задатків.

Задатки – спадкова основа для розвитку майбутніх здібностей людини. Загальні здібності – індивідуально-психологічні особливості людини, які зумовлюють її майбутню успішність у найрізноманітніших видах діяльності. Спеціальні здібності – індивідуально-психологічні особливості людини, які детермінують її майбутню успішність в окремих видах діяльності.

Схильність – вибіркова спрямованість індивіда на певну діяльність у певній сфері. Розуміння типології обдарованості – це перший і необхідний крок на шляху дійової допомоги у розвитку та реалізації виняткових можливостей індивідів [7, с. 34].

Обдарованість – це високий рівень здібностей людини, що дозволяє їй досягти особливих успіхів у певній галузі діяльності. Сенситивним періодом розвитку обдарованості є молодший шкільний вік, адже в цей час діти продовжують соціалізуватися, беручи участь у навчальній діяльності, іграх, спілкуванні з однолітками та батьками. Розрізняють загальну і спеціальну обдарованість. Загальна розумова обдарованість виявляється в оволодінні всіма видами діяльності, для успішного здійснення яких необхідні певні розумові якості. Спеціальна обдарованість пов’язана з певними видами діяльності, в яких вона найбільше розвивається [8].

Дослідники традиційно сперечаються з приводу того, чи існує так звана загальна обдарованість, чи це дар завжди конкретний і виявляється тільки в одній чи декількох сферах. Частина вчених погоджується з тим, що обдарованість – інтегральна властивість особистості; іншими словами, якщо

людина обдарована, то вона може досягти успіхів у багатьох видах діяльності. Прихильники протилежного погляду вважають, що видів обдарованості існує стільки, скільки можна знайти точок прикладання людської активності. Відповідно до такого підходу, обдарованість завжди є конкретною, і не можна вести мову про обдарованість взагалі, а потрібно констатувати обдарованість музичну, математичну, мистецьку тощо. [8, с. 120].

Отже, обдарована дитина – та, яка виділяється яскравими, очевидними, іноді видатними досягненнями у тому або іншому виді діяльності. У свою чергу необхідними і актуальними у наші дні є розвиток обдарованості – результат складної спадковості і соціального середовища, опосередкованості діяльності дитини.

Обдарованими можна вважати дітей, які в ранньому віці продемонстрували здатність до певної діяльності. Вони явно попереду своїх однолітків за рівнем навчання та успішності в конкретних сферах. Основною ознакою дитячої обдарованості є розвиток інтелекту, який є явно вищим, ніж у більшості дітей того ж віку. Обдаровані діти характеризуються високим ступенем розумової активності, креативної діяльності, нетрадиційного мислення, нестандартних поглядів на проблеми, інтересом до конкретної діяльності, підвищеною схильністю до розумової діяльності, прагненням до творчості. Сучасною інтерпретацією питання обдарованості є визначення В. Штерна. Відповідно до цього визначення «обдарованість» трактується як загальна здібність індивіда свідомо спрямовувати своє мислення на нові вимоги, здібність психічного пристосування до нових завдань і умов життя [5, 7, с. 54].

Рівень загальнонаукової методології вивчення феномена обдарованості передбачає звернення до системного підходу, який набув значного поширення у сучасних наукових доробках. Оскільки поняття обдарованості є багатозначним, його необхідно досліджувати комплексно на різних наукових рівнях, зокрема, на психофізіологічному, психологічному, соціально-психологічному, педагогічному [3].

Вивчення індивідуальних особливостей на *психофізіологічному рівні* дозволяє вимірювати природні передумови, що входять до структури здібностей. Зокрема, вчені вважають, що в обдарованих дітей висока біохімічна й електрична активність мозку, їх відрізняє високий енергетичний рівень та коротка тривалість сну тощо.

Психологічний рівень вивчення обдарованості характеризується визначенням індивідуальних особливостей пізнавальних процесів – сприймання, пам’яті, мислення, мовлення, а також особистісних властивостей темпераменту і характеру. Обдарованість: досвід історичного та порівняльного аналізу особистість вирізняє висока концентрація уваги, наполегливість у досягненні результату в цікавій для неї сфері, глибока занурення у розв’язувану проблему, інтуїція, надзвичайна здатність до абстрагування, креативне мислення.

Соціально-психологічний рівень передбачає визначення успішності діяльності за тривалий період, вивчає характер міжособистісних стосунків та

індивідуальний стиль діяльності. У сфері психо-соціального розвитку обдарованим людям притаманні: розвинене почуття справедливості, значуща особистісна система цінностей, неможливість чітко розмежувати реальність і фантазію, добре розвинене почуття гумору, пошуково-дослідний стиль діяльності, надзвичайна чутливість до невербальних проявів почуттів оточуючими, егоцентризм як проекція власного сприймання й емоційних реакцій на явища і всіх оточуючих тощо.

Педагогічний рівень дослідження передбачає розробку концептуальних моделей розвитку обдарованості, створення освітніх та виховних програм, відбір ефективних засобів, форм і методів роботи, спрямованих на її розвиток.

Обдарованість виступає як багатофакторна модель. Найвищі досягнення – це продукт обдарованості, особистісних характеристик й соціального оточення. Обдарованість завжди розривається на основі улюбленої діяльності дитини. Якщо ви бачите в дитині яскраві, стійкі інтереси до якоїсь діяльності, це завжди знак, що в неї може бути виявлений той чи інший вид обдарованості.

Розрізняють такі види обдарованості дітей [1]:

- *художня обдарованість.* Важливе місце в розумінні ролі художньої обдарованості займає емоційна сфера. В свою чергу художні здібності поділяються на обдарованість в галузі акторської майстерності, літератури, музики, мистецтва, скульптури тощо;

- *творча (креативна) обдарованість*. Деякі фахівці вважають, що творчість, креативність є невід'ємним елементом усіх видів обдарованості, які не можуть існувати окремо від творчої складової, вони наполягають на тому, що існує всього один тип обдарованості – творча: якщо немає творчості, немає сенсу говорити про обдарованість. Інші дослідники наполягають на існуванні творчої обдарованості як окремого, самостійного виду. Існує п'ять ознак творчої обдарованості: оригінальність; здатність знаходити ідеї в нових і складних; образна гнучкість; семантична (словесна) гнучкість мислення виявляється в дитячому віці у формі підвищеної чутливості до мовлення; спеціальна творча спрямованість.

- *соціальна, або лідерська обдарованість*. Соціальна обдарованість – це виняткова здатність вибудовувати довготривалі, конструктивні взаємовідносини з іншими людьми. Структурні елементи соціальної обдарованість: соціальна перцепція, просоціальна поведінка, моральні судження, організаторські навички тощо. Справжній лідер – явище рідкісне, дар. Лідер, по суті, завжди творча особистість. Загальні риси лідерської обдарованості: інтелект вище середнього; вміння приймати рішення; здатність мати справу з абстрактними речами, з плануванням майбутнього, з часовими обмеженнями; відчуття мети, напрямку руху; гнучкість; здатність пристосовуватися; почуття відповідальності; впевненість в собі; наполегливість; ентузіазм; вміння чітко висловлювати думки.

- *інтелектуальна та академічна обдарованість*. До середини XX століття обдарованість визначали виключно за спеціальними тестами інтелекту (IQ).

Загальні риси інтелектуальної обдарованості: гострота мислення; спостережливість; виключна пам'ять; виражена і різнобічна допитливість; довготривалі заняття однією справою; легкість у навчанні, вміння добре викладати свої думки; демонстрація здібностей до практичного здобуття знань; виняткові здібності до розв'язування задач. В лексиці педагогів і психологів існує поняття «здатність до навчання». Вони давно помітили таку особливість: дитина може бути і творчою і розумною особистістю, але навчається важко. Природно, що до такої характеристики учня придивляються перш за все вчителі, саме вони стверджують, що обдаровані діти – «це діти, які добре навчаються». Слід відмітити, що успішність в навчанні притаманна далеко не всім, і дійсно обдарована особистість більш здатна до засвоєння нового досвіту. Але реальні успіхи в навчанні, визначені шкільними оцінками, не завжди адекватно характеризують цю здібність;

- *рухова (психомоторна) або спортивна обдарованість*. Обдаровані діти виявляють цікавість до діяльності, що вимагає тонкої і точної моторики, володіють гарною зорово-моторною координацією, люблять рух (біг, стрибки, лазіння), мають широкий діапазон рухів (від повільних до швидких, від плавних до різких), прекрасно втримують рівновагу під час виконання рухових вправ, прекрасно володіють тілом під час маневрування, для свого віку володіють винятковою фізичною силою, демонструють гарний рівень розвитку основних рухових навичок.

Названі вище види обдарованості проявляються по-різному й зустрічають специфічні бар'єри на шляху свого розвитку залежно від індивідуальних особливостей та зовнішнього оточення дитини.

Соціально-виховними умовами розвитку обдарованості є вплив сім'ї, співпраця з вчителями, міжособистісні стосунки з однокласниками.

Виявити, розвивати та підтримувати дитячу обдарованість можна лише в процесі навчання і виховання, під час певної діяльності, де дитина може виявити самостійність, ініціативність, оригінальність виконання завдань, відкриття новизни та здатність до експериментування. Також хочеться зазначити, що важливими компонентами обдарованості дитини виступають Я-концепція, самостійність і самоповага особистості [9].

Сім'я обдарованої дитини відіграє важливу роль у розвитку її особистості та талантів. Незалежно від того, як враховуються природні фактори чи вплив школи на розвиток особистості та талантів учнів, важливість та роль сім'ї є надзвичайно важливими у будь-якій ситуації.

Психологи відзначають, що зважаючи на широкий спектр цінностей в родинах, в яких виховувались обдаровані діти, найбільш сприятливі умови для розвитку здібностей створювались при відповідному духовному рівні сім'ї. Головним було визначення цінності й підтримка освіти, самовдосконалення особистості, інтерес та повага до тієї сфери діяльності, в якій виявились високі здібності дітей, любов та віра в їх можливості. Навіть такі несприятливі умови,

як недостатня матеріальна забезпеченість, неповна родина та ін. виявляються відносно нейтральними для розвитку обдарованості. Головне – це підвищена увага батьків до розвитку обдарувань дитини [3, с. 57].

У вихованні обдарованої дитини батьки використовують певні виховні стратегії: стратегія прямого виховного впливу, де вони постійно пропонують дітям якісь розвиваючі ігри, вправи. Інколи ця стратегія дає результати, але дуже часто в дитини виникає внутрішня протидія.

Друга стратегія – непрямий виховний вплив. Категорія батьків вважає, що вивчати та розвивати їхню дитину повинні фахівці. Але не потрібно повністю перекладати всі турботи на плечі інших, а самим знаходитись осторонь.

Третя стратегія – коли батьки дають вибір своїй дитині й намагаються підібрати гарну школу, не контролюючи розвиток здібностей. Найголовніше в таких сім'ях – атмосфера пізнавальних інтересів самих батьків (самі читають, ходять на виставки, не нав’язуючи свого інтересу). Така стратегія саморозвитку виявилась найефективнішою.

Отже, окреслимо основні стратегії батьківського ставлення до обдарованої дитини:

- зрозуміти й усвідомити її нестандартність (не перетворювати її на таку «як усі»);
- приймати дитину такою, якою вона є, а не розглядати її як носія таланту (не ігнорувати унікальність її даних, але й не захоплюватися нею занадто);
- не перетворювати життя дитини в «гонку» для задоволення високих батьківських амбіцій (не проектувати на неї особисті інтереси і захоплення;
- не опікати занадто талановиту дитину і не створювати для неї «мімозні» умови;
- вчити дитину спиратись на власні сили й дозволяти дитині самій шукати вихід із сформованої ситуації, вирішувати кожну задачу, яка їй під силу;
- не примушувати дитину надміру захоплюватися улюбленою справою;
- не тиснути на дитину в її шкільних справах, але завжди бути готовими в разі потреби прийти на допомогу;
- точно розраховувати момент і ступінь реакції на потребі дитини (якщо дитина поставила запитання, то не піддаватися спокусі розповісти про предмет усе, що вони знають самі, а тільки дати відповідь);
- вчити дитину терпінню і хвалити за старання;
- вчити дитину гідно програвати і не сприймати невдачу як трагедію;
- більше уваги приділяти фізичній активності дитини;
- вчити дитину бути дружелюбною у колективі;
- вчити дитину володіти своїми емоціями;
- сприяти тому, щоб дитина не занижувала свою самооцінку і разом з цим не виставляла свою обдарованість напоказ [9].

Частіше обдарованість дитини спершу помічають у сім'ї, проте не останню роль у цьому відіграє школа, якщо з певних причин дитина не має можливості розвиватися, оскільки не має підтримки батьків.

Основною метою співпраці з обдарованими дітьми в школі є створення набору різних умов та інструментів, спрямованих на вдосконалення системи виявлення, підтримки та розвитку обдарованих дітей у просторі шкільної освіти [6].

У науковому полі вважають, що дорослі повинні надавати психологічну підтримку обдарованим дітям, цінувати природні механізми розвитку, розкривати їх таланти, виступаючи при цьому в ролі спостерігачів, співучасників, дослідників.

Психологічний супровід – це система професійної діяльності психологів і педагогів, яка спрямована на створення особливих умов для загального розвитку та успішного навчання особистості в конкретному освітньому середовищі. Формування змісту супроводу ґрунтується на досвіді учасника, віковій схемі розвитку, схильності, інтересах дітей та їх стосунках з дорослими. Дослідники з'ясували, що якщо ці вимоги не виконуються і процес навчання повторюється, психологічна підтримка неефективна. У цьому контексті чітко визначені ролі вчителів та шкільних психологів [6, с. 85].

У роботі з обдарованими школярами фахівці виокремлюють такі пріоритетні завдання:

– спрямування консультативно-тренувальної роботи з обдарованими дітьми на виховання самосвідомості та глибокого розуміння власних унікальних здібностей;

– розвиток психосоціальних навичок та вмінь встановлювати та підтримувати стосунки з іншими та розв'язувати складні конфліктні ситуації. Насправді, обдаровані діти часто стикаються з соціально-психологічними труднощами в спілкуванні, щоденній співпраці з іншими, побудові близьких і довірчих стосунків. Рідко у них розвивається емпатія, розуміння сенсу своїх дій;

– психосоціальна підготовка обдарованих здобувачів освти, їх поведінкова діагностика, організована індивідуальна та групова співпраця;

– допомога здобувачам освіти у подоланні комунікативних бар'єрів; сприяння розвитку здібностей; допомога у створенні гармонійного освітнього процесу, заснованого на особистісних якостях [9].

Програма психологічного супроводу обдарованих дітей включає такі напрямки роботи практичного психолога [6]:

– психологічна діагностика (тестування, отримання інформації від учителів різних предметів, методи спостереження, аналіз продуктів навчальної та творчої діяльності), спрямована на вияв талантів.

– психолого-педагогічна освіта вчителів і батьків має на меті розширити їх уявлення про природу «генія», особливості виховання обдарованих дітей

(батьківські збори, індивідуальні консультації вчителів та батьків, засідання круглого столу).

– надання психологічної допомоги обдарованим дітям та їхнім педагогам у вирішенні проблем. У шкільному суспільстві необхідно сформувати певне психологічне ставлення до обдарованих дітей, адже обдарованість є невід'ємною частиною особистості дитини, особистісною та соціальною цінністю, яку необхідно виявляти та підтримувати.

– консультативно-тренінгова робота з обдарованими дітьми.

Вплив позанавчального спілкування, однолітків на розвиток обдарованості в сучасному суспільстві переважно негативний. Адже масове суспільство є середовищем, яке не сприяє розвитку обдарованості.

Н. Робінсон вказує, що в антиінтелектуальному суспільстві, яке не цінує внутрішній світ особистості, обдарованість, поряд з іншими характеристиками, які відрізняють особу від оточуючих, може стати стигмою. Адже обдаровані індивіди поділяють загальне бажання бути включеним в звичайні міжособистісні стосунки, проте відчувають, що з ними поводяться інакше. У результаті одні більшою, інші – меншою мірою обмежують інформацію щодо власної успішності в навчанні, нагород з метою приховати свої досягнення [6, с. 94].

Отже, обдарованість – це сукупність здібностей, від яких залежить здатність досягати більшого чи меншого успіху у виконанні різних видів діяльності. Виявити, розвивати та підтримувати дитячу обдарованість можна лише в процесі навчання і виховання, під час певної діяльності, де дитина може виявити самостійність, ініціативність, оригінальність виконання завдань, відкриття новизни та здатність до експериментування. Освітнє середовище як чинник розвитку обдарованості має розглядатись як складна багаторівнева система: середовище навчального закладу, вплив сім'ї, коло безпосереднього спілкування. Психологічний супровід обдарованих дітей спрямований на створення умов для розвитку особистості

Література:

1. Грабовський А. Види дитячої обдарованості. *Обдарована дитина*. 2004. № 1. С. 38–46.

2. Загребельна О. О. Дослідження проявів інтелектульної та творчої обдарованості: теоретичний аналіз. *Обдарована дитина : Науково-практичний освітньо-популярний журнал*. 2008. № 8. С. 63–67.

3. Корольов Д. К. Психологія обдарованості : навчальний посібник. Київ: Видавництво «Міленіум», 2024. 176 с.

4. Моляко В. А. Творчий потенціал людини як психологічна проблема. *Обдарована дитина : науково-практичний освітньопопулярний журнал*. 2005. № 6. С. 2–9.

5. Музика О .О. Мотивація творчої обдарованості. *Обдарована дитина*. 2003. № 3. С. 2–9.

6. Освітнє середовище як чинник становлення обдарованої особистості : монографія/ Р. О. Семенова, та ін.; за ред. Р. О. Семенової. К.-Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 228 с.

7. Рибалка В. В. Психологія розвитку творчо обдарованої особистості : наук-мет. посіб. НАПН України, Ін-т обдарованої дитини, 2010. 442 с.

8. Тадеєв П.О. Обдарованість і творчість особистості : монографія. Американський підхід. Тернопіль: Навчальна книга–Богдан.2008. 240 с.

9. Щорс В. В. Як не помилитися у виявленні ранньої обдарованості дитини. *Обдарована дитина : науково-практичний освітньо- популярний журнал*. К. : 2007. № 3. С. 53–61.

References:

1. Hrabovskyi A. Vydy dytiachoi obdarovanosti. Obdarovana dytyna [Kinds of children's giftedness. A gifted child] 2004. № 1. 38–46. (in Ukrainian).

2. Zahrebelna O. O. Doslidzhennia proiaviv intelektulnoi ta tvorchoi obdarovanosti: teoretychnyi analiz. Obdarovana dytyna : Naukovo-praktychnyi osvitno-populiarnyi zhurnal [Study of manifestations of intellectual and creative giftedness: theoretical analysis. A gifted child: Scientific and practical educational and popular magazine] 2008. № 8. 63–67. (in Ukrainian).

3. Korolov D. K. Psykholohiia obdarovanosti : navchalnyi posibnyk [Psychology of giftedness: a study guide] Kyiv: Vydavnytstvo «Milenium». 2024. 176 s. (in Ukrainian).

4. Moliako V. A. Tvorchyi potentsial liudyny yak psykholohichna problema. Obdarovana dytyna : naukovo-praktychnyi osvitnopopuliarnyi zhurnal [Human creative potential as a psychological problem. A gifted child: scientific and practical educational and popular magazine] 2005. № 6. 2–9. (in Ukrainian).

5. Muzyka O .O. Motyvatsiia tvorchoi obdarovanosti. Obdarovana dytyna [Motivation of creative talent. A gifted child] 2003. № 3. 2–9. (in Ukrainian).

6. Osvitnie seredovyshche yak chynnyk stanovlennia obdarovanoi osobystosti : monohrafiia / R. O. Semenova, ta in.; za red. R. O. Semenovoi [Educational environment as a factor in the formation of a gifted personality: monograph] K.-Kirovohrad : Imeks-LTD. 2014. 228 s. (in Ukrainian).

7. Rybalka V. V. Psykholohiia rozvytku tvorcho obdarovanoi osobystosti : nauk-met. Posib [Psychology of the development of a creatively gifted personality: science and technology. manual] NAPN Ukrainy, In-t obdarovanoi dytyny. 2010. 442 s. (in Ukrainian).

8. Tadeiev P.O. Obdarovanist i tvorchist osobystosti : monohrafiia. Amerykanskyi pidkhid [Giftedness and creativity of the individual: monograph. American approach] Ternopil: Navchalna knyha–Bohdan. 2008. 240 s. (in Ukrainian).

9. Shchors V. V. Yak ne pomylytysia u vyiavlenni rannoi obdarovanosti dytyny. Obdarovana dytyna : naukovo-praktychnyi osvitno- populiarnyi zhurnal [How not to make a mistake in identifying a child's early giftedness. A gifted child: scientific and practical educational and popular magazine] K. 2007. № 3. 53–61. (in Ukrainian).